

I. ULUSLARARASI
SADREDDİN KONEVÎ SEMPOZYUMU
BİLDİRİLERİ

THE FIRST INTERNATIONAL
SYMPOSIUM ON SADRADDIN QUNAWI

20–21 MAYIS 2008
KONYA

MEBKAM

MERAM BELEDİYESİ
KONEVÎ ARAŞTIRMA MERKEZİ

MERAM MUNICIPALITY
QUNAWI RESEARCH CENTER

20-21 Mayıs 2008 tarihleri arasında Konya Dedeman Otelde düzenlenen bildirilerden oluşmaktadır. Eserin tüm hakkı MEBKAM'a aittir.

Mebkam Yayınları 7

1.Uluslararası Sadreddin Konevî Sempozyumu Bildirileri

Koordinatör

Hasan Yaşar

Yayına Hazırlayan

MEBKAM

Mizampaj ve Kapak Tasarımı

İsmail Özkan

Redaktör

Ali Işık

ISBN

Baskı

Desen Ofset
0332.342 01 57

1.Baskı

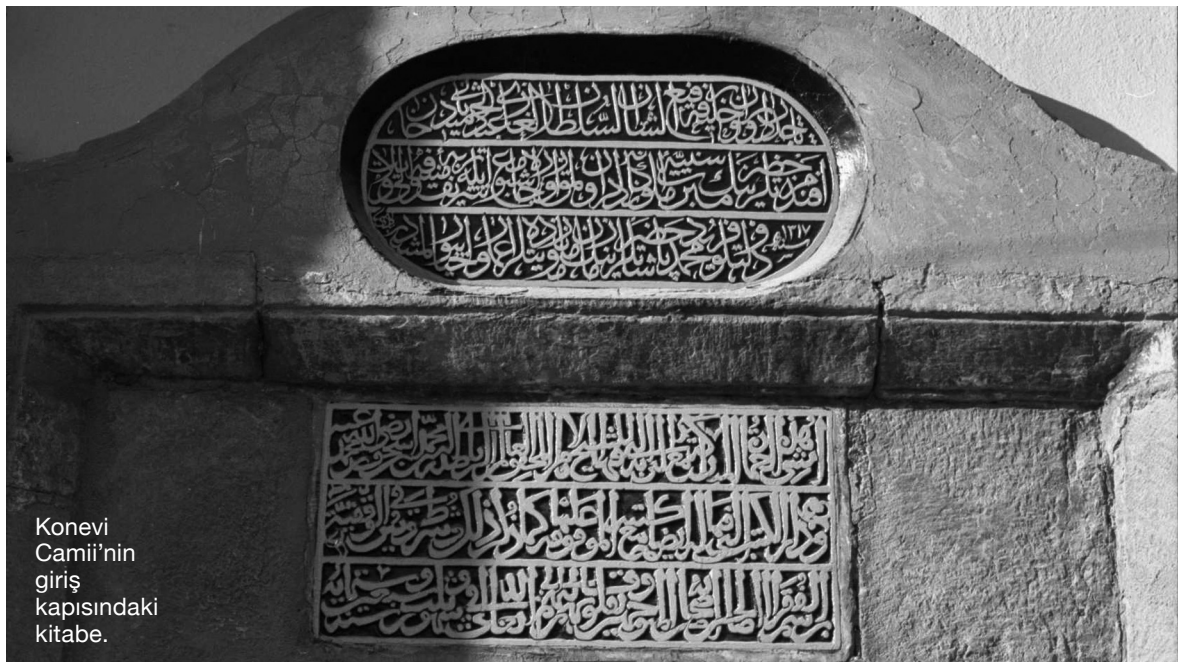
Eylül 2010 - Konya

1.000 adet

XVI. Yüzyılda Şeyh Sadreddin Konevî Vakfı

Doç. Dr. Alaaddin AKÖZ

Bu vakfa ait ilk kayda Fatih devrinde rastlıyoruz. Karaman bölgesini veya bir başka deyişle Karamanoğulları ülkesini Osmanlı Devleti ilhak ettikten sonra bölgenin bir yazılımını yaptıran Fatih'in bu defteri günümüze kadar ulaşmıştır. 1476 tarihli olan bu Vakıf Tahrir Defteri'nde önce Celaleddin-i Rumi Vakfı hemen ardından da Şeyh Sadreddin Konevî Vakfı kaydedilmiştir. Şüphesiz Celaleddin-i Rumi Vakfı hem büyüklüğü hem de halk ve devlet nazarında sahip olduğu şöhretinden dolayı bütün vakıf kayıtlarında ilk sırada yer almıştır. Fakat Sadreddin Konevî Vakfı diğer vakıflarla kıyaslandığında oldukça küçük bir vakıftır. Onu ikinci sıraya taşıyan, vakfın mahiyeti değil, ismini aldığı zatın saygınlığıdır. Çünkü o, hem bu ilk vakıf defteri hem de sonraki defterlerde belirtildiği üzere "mürşid-i tarîk-i nebevî" dir. Yani Hz. Peygamberin yolunun aydınlatıcısıdır. Söz konusu defterde dikkati çeken bir açıklama daha vardır; "Mukarrer be hükm-i hümâyûn vakfiye ve İbrahim Beğ'den mukarrernâme görüldü." Burada padişah tarafından mukarrernâme verilmesi son derece doğal. Zirâ ülkenin ve mülkün sahibi olması hasebiyle her şey o'nun iznine tabidir. Yeni bir yer fethedildiğinde veya yeni bir padişah tahta çıktığında tecdîd-i berâvât yani ülkenin yeni sultana tapulanması bir gelenektir. Ama diğer atıf bizim için son derece önemlidir. Bu atıfta "İbrahim Beğ'den mukarrernâme görüldü" denilmektedir. Bu atıf aslında diğer birçok yerde "İbrahim Beğ'den mektubu var" şeklindedir. Fakat öyle ya da böyle yazılmış olması durumu değiştirmez. Burada adı geçen İbrahim Beğ, Osmanlı sultanları II. Murad ve oğlu II. Mehmed'in (Fatih) çağdaşı olan Karamanoğlu II. İbrahim Beydir (Ö.1363). Ve bu isim, merkezi Konya olmak üzere Orta Anadolu tarihi için son derece büyük öneme sahiptir. Ortalama 15. asırda Osmanlı Devleti'ne katılan Orta Anadolu'da tek bir kurum, sistem veya uygulama yoktur ki İbrahim Bey'in adı anılmamış olsun. İlk devir Osmanlı kaynaklarının tamamında İbrahim Beğ'e atıf

Konevi
Camii'nin
giriş
kapısındaki
kitabe.

vardır. Bunun nedeni ise gayet açıktır; İbrahim Bey dolayısıyla hükümdarı olduğu Karamanoğulları Devleti askeri, siyasi, ekonomik, dinî ve sosyal kurumların taşınmasında bir köprü görevi yapmıştır.

Her ne kadar konunun dışında olsa da yeri gelmişken bir hakkı da burada teslim edelim. Osmanlı tarih yazıcılığının bir gereği olarak Karamanoğulları bütün tarih yazımlarında ve nesillere anlatımında bir siyasi rakip olarak değil, isyancı ve bozguncu olarak ele alınmıştır. Ama Orta Anadolu'nun imarında Karamanoğullarının ne büyük bir hizmette bulunduğu açıktır. Yağmacı, çapulcu askeri bir organizasyon olmanın çok ötesinde medeniyet taşıyıcısı gerçek bir devlet yapılanmasına sahiplerdir. Tekrar vakıflara dönersek; Vakıf müesseseleri ilk etapta dini bir çağrışım yapsa da (şüphesiz bunda ortaya çıkışının dinî nitelikli olması önemli rol oynar) ait oldukları dönemlerde hem dini hem de sosyal karakterde kamu hizmetlerini yerine getirmeye hizmet etmiştir.

Bunun yanı sıra büyük selâtin veya hanedan vakıflarını hariç tutarak, bunlara kıyasla daha küçük ölçekli olan ve halk arasında saygınlığı bulunan kimseler tarafından kurulan vakıfların hizmet ettiği ikinci bir husus da kurucu ailelerin nesillerini aynı düzeyde veya aynı saygınlıkta yaşatma amacıdır. Bu hususu günümüze ulaşan vakfiyelerden de rahatlıkla görebiliriz. Zira bu vakfiyelerin hemen hepsinde vakfın idaresi aile içerisinde tutulmuştur. Bilinen ifadesiyle vakfiyelerde mütevellî tayininden bahsedilirken evlâd-ı evlâdına diye devam eden kısım.

Bunu şunun için belirtmek ihtiyacı duyuyoruz. Vakıf müesseselerinin varlığını ve görevini devam ettirebilmesi için mutlaka düzenli bir gelire sahip olması gerekir ve zaten bütün vakıfların da belli düzeyde gelirleri vardır. Fakat bu gelirlerin kaynağı her zaman aynı değildir. Bazı küçük vakıflarda vakfın geliri kurucu ailenin mal varlığından karşılanırken daha büyük vakıflarda veya dinî ve fikrî önderlere izafeten kurulan vakıflarda gelirin kaynağı aile değildir. Bu vakıflarda gelir kalemleri, ileride işaret edileceği üzere, çeşitlilik göstermekle birlikte temelde çiftçi üretimine dayanır. Bu şu demektir; çiftçi unsurların üretim fazlası diyebileceğimiz veya devletin öngördüğü orandaki ürünleri vergi olarak devlete tahsislidir. Devlet bu gelirleri çeşitli alanlarda kullanmakla birlikte genellikle kamu hizmeti veren memurlarına tahsis etmiştir. Literatürde bunun adı mîrî rejimidir. Osmanlı Devleti'nde vergilerin temel olarak şer'î ve örfî olmak üzere ikiye ayrıldığı malumdur. Devlet yukarıda sözü edilen vakıfları ayakta tutabilmek için kendisine ait olan bu vergilerden özellikle şer'î vergileri ki bundan da genellikle öşür gelirleri kastedilir, bu kurumlara tahsis etmiştir. Yani köylü üretiminden kaynak sağlanmıştır. (Malikâne-divani sisteme atıf yapılabilir) Vakıflara ayrılan hisse her zaman 3. sırada yer almıştır. Anadolu'da bu %20 civarındadır. Birinci sırada haslar; yani üst düzey yöneticilere ve padişaha ayrılan pay, ikinci sırada da tımar ve zeametler ki daha alt düzeyde olan ama daha çok sayıda olan küçük memurlara ayrılan pay gelir.

Şeyh Sadreddin Konevî Vakfına gelince; vakfı birkaç başlık altında ele almak gerekir. Fakat hemen belirtmek gerekir ki bu vakıf da yukarıda belirtilen şatlardan müstesna değildir.

VAKFIN MAHIYETİ

Şeyh Sadreddin Konevî vakfı, Osmanlı kayıtlarında da açıkça belirtildiği üzere esas itibarıyla bir zaviye vakfidir. Zaviyenin ne zaman ve kim tarafından yapıldığına dair bir kayıt yok; ama henüz Şeyh Sadreddin-i Konevî'nin sağlığında bu zaviyenin var olduğunu biliyoruz. Mevlâna bazen bu zaviyeye gidip, Konevî ile sohbet edermiş. (Eflaki 1/211)

Hankâh, dergâh gibi isimlerle de anılan zaviyeler İslam dünyasında tasavvufî hareketlere paralel olarak gelişmiş ve zamanla yaygınlaşmıştır. XIII. asırda ortaya çıkan Moğol istilasından dolayı bulunduğu yeri terk etmek zorunda kalan ve genel olarak "Horasan Erenleri" diye isimlendirilen pek çok ilim erbabı, şeyh, derviş Anadolu'ya gelerek zaviyeler kurmuşlardır. Bu zaviyelerden bir kısmı şehirlerde veya şehirlerin hemen kenarında kurulurken, bir kısmı da kırsal alanlarda kurulmuş ve bölgenin iskânında önemli bir rol üstlenmişlerdir.

Bugün Şeyh Sadredin'in kendi ismini taşıyan mahallede yer alan caminin kapısının üzerinde birisi Selçuklu diğeri de Osmanlı Dönemine ait iki ayrı kitabe (Bkz. Ekler) vardır. H. 673/ 1274 tarihli kitabede: "Bu mübârek mamûre içindeki muhakkik ve rabbani alim Sadreddin Muhammed ibn İshak ibn Muhammed'in türbesi; vakfiyesinde şartları belli edildiği ve yazıldığı vechile kendisinin vakfeylediği kitapları ihtiva eden kütüphanesiyle beraber 673 yılı aylarında yapıldı" denilmektedir. (Konyalı, 488) Bu kitabe vakfın birimlerini anlatması bakımından çok önemlidir. Daha girişinden kitabenin bir cami kitabesi olmadığı, bir mamûre yani birden fazla birimi içeren bir külliye kitabesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum Osmanlı kayıtları ile de örtüşmektedir.

Sadreddin Konevî Camisi diye bilinen yapı müstakil bir cami olmayıp, zaviyenin mescidi olmalıdır. Türbe ve kütüphane de külliyenin diğer üniteleridir. Burada bir cami yapılmış olsaydı hem kitabede hem de Osmanlı kayıtlarında bir cami vakfı konu edilirdi.

İkinci kitabede "tâcdâr-ı devrân ve halife-i refî'ü's-şân es-sultân el-gâzi Abdülhamid hân-ı sâni efendimiz hazretlerinin müberrât-ı seniyye-i mülükânelerinden olmak üzere işbu câmi'-i şerif ile türbe-i münîfe Vâli-i vilâyet devletlü Mehmed Ferid Paşa hazretlerinin zaman-ı memûriyetlerinde imâr ve ihyâ buyrulmuştur sene 1317" ifadelerine yer verilmiştir. Bu kitabeden de vakıfla ilgili bazı çıkarımlar yapmak mümkündür. Anlaşılan o ki XX. yüzyıla gelindiğinde artık zaviye fonksiyonunu kaybetmiş ve cami bir ibadethane olarak ön plana çıkmıştır. Çalışmanın ileriki kısımlarında üzerinde durulacağı üzere zaviyenin ortadan kalkması çok da şaşırtıcı değildir. Zira daha XVI. yüzyılın sonlarında ekonomik sıkıntıya düştüğü, faaliyetlerini durdurmak zorunda kaldığı görülür.

VAKFIN GÖREVLİLERİ

Sadreddin Konevî Vakfı'nda yirminin üzerinde çalışan vardır. Vakıf bir zaviye vakfı olduğu için en başta gelen isim şeyhtir. Daha sonra şeyhin önderliğinde vakfı yöneten mütevellî ve nazır gelir. Onların yönetim görevlerindeki en büyük yardımcıları kâtiptir. Cami/mescid görevlileri imam ve

müezzindir. Zaviyede cüz okuyan dört cüzhân, vakfa ait ürünleri toplamak ve vakfa getirmekle görevli üç câbi ki bunlardan birisi Ladik karyesinde, birisi şehir merkezinde ve üçüncüsü diğer vakıf köylerinde görevlendirilmiştir. Ayrıca üç mutfak görevlisi, bir çerağdâr yani aydınlatmadan sorumlu görevli, bir ferrâş, bir türbedâr vakfın diğer görevlileridir. Vakfın en önemli ünitelerinden birisi de kütüphane olduğu için bir de hâfız-ı kütüp vardır. Fakat belgelerden açıkça anlaşılıyor ki vakfın mütevellisi aynı zamanda hâfız-ı kütüptür. Bunun nedenini tespit etmek zor değildir. Daha önce de belirtildiği üzere mütevelliler büyük bir ekseriyetle vâkıfın neslidir. Yani kurucu ailenin bir ferdidir. Sadreddin Konevî Vakfı'nda da durum aynıdır. II. Bâyezid adına düzenlenen 1483 tarihli vakıf defterinde “tevlîyet benâm Mevlâna Bedreddin veled-i müşarün-ileyh” kaydı vardır. Aileden birisinin müteveli ve hâfız-ı kütüp olması son derece doğaldır. Muhasebe defterinde de zaman zaman “müteveli ve hâfız-ı kütüp” ifadesine yer verilmiştir.

Vakfın gelir fazlasından geçimini temin eden bir grup da zevâid-horân'dır. Yani vakıfta doğrudan bir görevi olmadığı halde geçimini vakıftan temin edenler. Bunlar da dört kişidir. Bunların yanı sıra kadrolu görevlilerden olmayıp, vakfın ihtiyacı ölçüsünde yararlandığı ve ücret ödediği çalışanlar vardır. Bunlar yıldan yıla değişmekle birlikte sıkça başvurulanlar da vardır. Mesela kalay-gir, çeşme-gir, gendüm-güp gibi.

VAKFIN GELİRLERİ

Bu çalışmada; iki ayrı arşiv kaynağı kullanılmıştır. Bunlar Vakıf Tahrir Defterleri ile Vakıf Muhasebe bilânçolarıdır. Kaynaklar kendi özelliklerine bağlı olarak farklı verilere veya verileri farklı tarzda sunma özelliğine sahiptir. Vakıf defterleri genel bir tespiti içerdiğinden ayrıntıya girmeksizin gelirleri verirken, Muhasebe defterleri ise hem gelirleri hem de giderleri oldukça ayrıntılı bir şekilde verir. Burada 1476- 1530 dönemi için vakfın gelirleri toplamlar şeklinde, asrın sonuna ait gelirler ise ayrıntılı olarak verilecektir.

Sadreddin Konevî Vakfı'na ait en eski kayıt daha önce de belirtildiği üzere H. 881/1476 tarihli Fatih devri vakıf tahriridir. Bu tahrirde listelenen gelir kaynakları sonraki tahrirlerde de tekrarlanmıştır. Devirler arasında kaynaklardan elde edilen gelir rakamları değişmiştir. Tahrirlerde bildirilen gelir kaynakları şunlardır: Said-ili kazasına bağlı (=Kadınhanı) Ladik, Çandır, Kirlî ve Kafırdeğirmeni, Sahra-i Konya kazasına bağlı Mahmudlar ve Abdurreşid, Sudiremi (Sille) nahiyesine bağlı Giryat, Zengicek nahiyesine bağlı Akçaşar/Akçaşehir, Ilgın kazasına bağlı Bübek (Bübük), Çardak, Ayaz ve Abanos karyeleri, iki asiya, 28 bağ, 24 kıta zemin (arsa) ve bir kısım dükkân. Zemin ve dükkân adedi yıllara göre değişiklik göstermektedir. Bu sayılanlardan 1476 yılında 21610 akça, 1483 yılında 25265 akça ve 1530 yılında da biraz düşüşle 19737 akça gelir elde edilmiştir. Tahrirlere ait bu gelirlerin detayı üzerinde durulmayacaktır. Aynı gelir kaynakları muhasebe defterlerinde diğer gelirlerle birlikte ayrıntılı bir şekilde verildiği için daha ayrıntılı açıklama yapma imkânı vardır.

1566-1571 yıllarına ait olan ve bir seri oluşturan muhasebe kayıtları vakfın yaşadığı bir ekonomik krize bağlı olarak düzenlenmiş görünmektedir. Müfettiş sıfatıyla Konya kadısı Sa'id bin Hüseyin

husus ise belgelenmesi oldukça güç olan ve tamamen bölgenin tarihi seyrine dayanarak yapılabilecek çıkarımlara dayandırılabilir bir demografik hareketliliktir.

Bilindiği gibi Konya ve çevresi siyasi açıdan sürekli hareketliliğin yaşandığı bir bölge olmuştur. 1360'larda Osmanlı-Karaman mücadelesi şeklinde başlayan savaş ya da savaşimsı ortam bölgenin Osmanlı Devleti'ne dâhil olması ile biçim değiştirmiştir. Artık bir başka güçle değil Osmanlı siyasî erki kendi içinde nüfuz mücadelesine girişecek ve mücadele alanı yine aynı olacaktır. 15. yüzyılın sonlarında meydana gelen Şehzade Cem-Şehzade Bayezid mücadelesi, 16. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan ve yine Osmanlı şehzadelerinin de dahil olduğu Kızılbaş hareketi, İran Seferi esnasında Şehzade Mustafa'nın öldürülmesi, 1550'lerin sonunda Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadelerinden Konya valisi Selim ile Amasya valisi Bayezid arasında meydana gelen Konya Muharebesi ve nihayet 16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılın başlarında cereyan eden ve Anadolu'yu baştan başa talan ve harap eden, köylerin boşalmasına, üretimin yıllarca yapılamamasına sebep olan ve tarihlere "Büyük Kaçgun" diye geçen Celâli İsyanları.

■ Vakfın Giderleri

Yıl	El-mevâcib	İhrâcât-ı matbah	El-rakâbât	Gider toplamı
974 (1566 - 67)	15160	5725	5269	26154
975 (1567 - 68)	15714	6458,5	3732	25804,5
976 (1568 - 69)	15550	6424	1989	23963
977 (1569 - 70)	15840	6784	2778	27450
978 (1570 - 71)	14704,5	7416	5549	27669,5
979 (1571) (Mayıs-Kasım)	2760	3398,5	1979	13208,5

■ Mutfak Harcamaları

Yıl	Bahâ-i nân	Bahâ-i güşt	Bahâ-i heyme	Ücret-i gendüm güp	Ücret-i kalay gir	Harc-ı aşura	Bahâ-i revgân-ı çerağ	Harc-ı herze	Harc-ı leyyali-i şerife	Harc-ı 'iydân	Bahâ-i asel	Bahâ-i nemek
974	2138	2100	464	120	60	20	193	28,5	196	311,5		
975	2345	2349	740	118	69	27	168	3,5	193,5		108	24,5
976	2525	2249	692	118	81	26	169		188	312	35	24,5
977	2681	2198	833,5	124	54	42	175	17,5	194	322	42	
978	2897	2487	883	120	90	33	169	16	294	392,5		34,5
979(6 ay)	1416	1239	505	60	50	27	55	16,5				27

Bu isyanların en yoğun cereyan ettiği bölgelerden birisinin de Konya olduğu malumdur. Bütün bunlar göz önüne alındığında 1570'lerde de vakıf köylerini etkileyen bir hareketliliğin olması uzak bir ihtimal olmuyor. Mesela şehirlerde yoğunlaşan medrese öğrencileri bu meyanda zikredilebilir.

VAKFIN GİDERLERİ

Vakfın giderlerini üç ana başlık altında ele alabiliriz. Bunlar içerisinde ilk sırayı alan ve en yüksek oranı oluşturan “el-mevâcib”tir. Yani vakıf çalışanlarının maaşları. Genel gider içerisinde maaşlara ayrılan kısım %60 civarındadır. İkinci gider kalemi zâviye mutfağı için yapılan harcamalardır (ihrâcât-ı matbah-ı zâviye). Mutfak harcamalarının oranı %20-%25 civarındadır. Mutfak için yapılan harcamalara kısaca göz atarsak harcamanın büyük ekseriyetini ekmek ve ete ödenen miktarlar oluşturmaktadır. Peşinden odun gideri, kalay, kandil yağı, mutfak eşyalarının tamiri bir diğer giderdir. Yiyecek olarak düşük oranlarda bal, tuz, nohut kullanılmıştır. Her dönemde tatlı olarak herze yapıldığı, aşure pişirildiği görülür. Mutfak harcamalarının son grubunu leyyâli-i şerife ve ‘ıydân giderleri oluşturur. Yani Berât, Regâib ve Kadir gecesi ile Fitır (Ramazan) ve Kurban (azha/adha) bayramı için yapılan harcamalar. Genel giderlerin üçüncü gurubunu “el-rakâbât” başlığı altında yer alan bakım onarım masrafları oluşturmaktadır. Bu harcamaların oranı da yine %15 ila %20 arasında değişmektedir.

SONUÇ

İslam hukuku çerçevesinde kuruluş amaçları bakımından vakıfları hayrî vakıflar, ailevî vakıflar ve yarı ailevî olmak üzere üç kısımda incelemek mümkündür. Çalışmamıza konu olan Sadreddin Konevî Zaviyesi Vakfı, diğer zaviye vakıflarında olduğu gibi esas itibarıyla hayrî vakıflar grubundadır. Hayrî vakıflar, gelirlerinin tamamını toplumun ihtiyacı olan sosyal ve dini amaçlar için, sevap ve ibadet gibi bir fiil işlemek ve her iki dünyasını da mamur etmek amacı ile ya tüm insanlığa veya bir kesime, mesela sadece yolculara, fakirlere veya kimsesizlere yardım için kurulan vakıflardır. Bu tür vakıflardan vakfın ailesinin yararlanması da mümkündür.

XIII. yüzyılda, şehrin gün batısında ve surların dışında kurulan Sadreddin Konevî Zaviyesi Vakfı, kendisine tahsis edilen gelirleri ile Selçuklular ve Karamanoğulları devirlerinde varlığını ve fonksiyonunu sürdürmüş, bulunduğu yerin şehirleşmesinde ve gelişmesinde önemli bir görev üstlenerek, Osmanlı Devleti'ne de bu şekilde saygın bir vakıf olarak devretmiştir. XVI. yüzyılın ikinci yarısında muhtemelen kötü idare edilmesinden dolayı ciddi bir sarsıntı yaşamış ve yok olmakla yüzyüze gelmiştir. Devrin idarecilerinin bunu farketmelerinden dolayı ciddi bir teftişten geçirilmiştir. Bu teftişin kayıtları sayabileceğimiz ve peşpeşe 5-6 yılın muhasebe dökümlerinden oluşan veriler günümüze ulaşarak, zaviye hakkında bilgi sahibi olmamızı mümkün kılmıştır. Söz konusu teftiş sonrasında vakfın idari ve ekonomik problemleri bertaraf edilmiş ve görevini sürdürmüştür.

KAYNAKÇA

BOA. TD. 387 (1530- Muhasebe İcmali)
VTD.564 (1476- Vakıf Defteri)
MAD. 7659 (Muhasebe Serisi)